

УДК 786.2.087.4

СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ РОБОТИ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА У ВИЩИХ МИСТЕЦЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Афанасьєва Е.Ю.

Київський національний університет культури і мистецтва

Зміст статті розкриває особливості роботи концертмейстера у вищих мистецьких навчальних закладах. Розглядаються сучасні вимоги до роботи, питання мотивації вибору професії, специфіки професійно-педагогічної спрямованості. Розкриваються питання діагностики педагогічних та музичних здібностей до фахової підготовки, визначається вирішальна роль музичної освіти та виховання в процесі формування основних якостей особистості студента. Аналізується низка питань багатогранного впливу музичного мистецтва на особистість, його доступність у комплексі засобів художнього впливу. Обговорюються питання щодо кваліфікаційного рівня педагогічної майстерності концертмейстера, який визначається виконанням ним освітніх й виховних функцій, які є єдиною системою педагогічної діяльності. Метою статті є спроба обумовити основні теоретичні позиції діяльності концертмейстера, проаналізувати різнобічний характер його творчої діяльності.

Ключові слова: концертмейстер, методична підготовка, педагогічна діяльність, музичне мистецтво, кваліфікація.

Постановка проблеми. Сучасний стан музично-педагогічної освіти характеризується інтенсивним пошуком шляхів удосконалення загальної музично-естетичної та спеціальної (фортепіанної) підготовки. Професійна діяльність концертмейстера у вищих мистецьких навчальних закладах передбачає наявність у спеціаліста високих моральних якостей, широкого культурного світогляду, ґрунтовної психолого-педагогічної підготовки, значного об'єму музично-теоретичних знань, умінь та навичок у виконавській та методичній сферах, розвинених загальних, педагогічних та музичних здібностей. Саме ці якості педагогічно-виконавської майстерності формуються концертмейстером для правильного спрямування роботи студента та поглибленого вивчення відповідного репертуару. Засвоєння студентами необхідних знань, сприятиме здобуттю необхідних для майбутнього фахівця обсягу і рівня виконавської майстерності, забезпечить орієнтацію в сучасному мистецькому просторі.

Мета статті. Метою статті є освітлення основних складових діяльності концертмейстера, які спрямовані на вирішення ним наступних задач: розкрити творчий характер діяльності фахівця, визначити здібності, які зумовлюють його придатність до музично-педагогічної діяльності; визначити знання, вміння та навички, якими має володіти професійний концертмейстер; розглянути деякі специфічні види діяльності педагога-музиканта. У статті окреслені наступні шляхи удосконалення професійно-педагогічної кваліфікації концертмейстера: системність у надбанні необхідних фахових навичок; використання можливостей проблемного навчання; самовдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі дослідники намагалися висвітлити елементи моделі концертмейстера (Б.М. Теплов, С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв, Н.О. Ветлугіна, К.В. Тарасова, В.Д. Остроменський, К. Штумпф, М. Мейер, Г. Ревеш, К. Сішор та ін.). Однак, вони, у більшості випадків, стосуються певних рис особистості або наявності необхідних знань, умінь та навичок, які мають тільки загальне відношення до педагогічної діяльності.

В умовах сучасної освіти, метою якої є формування всебічно гармонійно розвиненої особистості, роль музичного навчання стає більш вагомою, адже музика впливає не тільки на інтелект, але і на емоційну сферу індивідуума. Саме тому, нині важливим для музичного навчання у є принцип міжособистісного контакту, який повинен ґрунтуватися на рівноправності всіх учасників навчального процесу. А гуманізація та гуманітаризація освіти спрямована на всебічний гармонійний розвиток потенційних можливостей кожного студента. Проблеми підготовки концертмейстера до здійснення ним педагогічної діяльності у своїх працях досліджували С.І. Архангельський, А.А. Вербицький, С.Г. Вершловський, І.О. Зязюн, Н.В. Кузьміна, В.О. Сластьоніна, Н.Ф. Талізін та ін. Дослідниця Л.Г. Аржачнікова стверджує, що становлення вчителя полягає у вивченні системи різноманітних спеціальних дисциплін, які мають свою методику викладання: навчання гри на інструменті, диригентсько-хорових дисциплін, вокалу, практику роботи з хором та багато іншого. Вона наголошує, що у всіх методик повинна бути загальна спрямованість на підготовку концертмейстера до різноманітної діяльності в вищих навчальних музичних закладах. Схожа ідея міститься і у Ю.Б. Алієва, котрий вважає, що для розв'язання проблем та завдань, які постають перед концертмейстером вже з перших днів роботи у школі, потрібний широкий багаж не тільки музичних, а й психолого-педагогічних знань, умінь та навичок, адже цілі мають комплексний характер. Інший педагог-науковець М.Г. Казакіна також підтверджує важливість цього педагогічного новоутворення, вона зазначає, що до структури ціннісних орієнтацій входить широкий спектр об'єктивних суспільно-моральних цінностей, які впливають на самооцінку та оцінку оточуючих, а також є поведінковим орієнтиром-регулятором. Саме у цьому процесі регуляції і відображається дієвий характер ціннісних орієнтацій особистості. Отже, кваліфікований педагог повинен володіти цілим комплексом певних загальних та спеціальних (фахових) якостей, здібностей та умінь для того, щоб бути ефективним у своїй сфері діяльності. Варто зазначити, що не будь-яка людина

може виконувати функції концертмейстера, для цього необхідно бути, в першу чергу, інтелектуальною та інтелектуально розвинутою особою з високими моральними та духовними принципами, а також мати добре розвинені музичні навички, до яких належать спів, відмінне володіння не менше, ніж одним чи двома музичними інструментами, диригентські вміння, добре розвинений слух та багато іншого.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Праці, що висвітлювали окремі питання концертмейстерства з'явилися на початку XX століття. Такі автори як А. Люблінський, Є. Шендерович, Дж. Мур, М. Крючков та ін. теоретично узагальнили проблеми підготовки професійного концертмейстера, зосередили увагу на аспектах історії та теорії концертмейстерства, як одного із видів ансамблевого мистецтва, пізніше означена проблематика знайшла висвітлення у роботах Т. Калугіної, К. Виноградова, Л. Живова, Л. Ніколаєвої та ін. Головною умовою підвищення ефективності фортепіанної і концертмейстерської підготовки майбутніх вчителів музики є розкриття перед студентами перспективи використання одержаних знань, умінь та навичок у професійній діяльності, вироблення позитивного ставлення до педагогічної праці. Проте в цих працях до кінця не розкриті питання яка саме має бути стратегія та методика поведінки професійного концертмейстера.

Формулювання цілей статті. Враховуючи національні музично-педагогічні традиції та сучасні тенденції розвитку музичної культури в Україні, основними напрямками роботи концертмейстера є надання студентам музичної освіти, розвиток музичних здібностей, формування естетичних смаків, надання стимулу для саморозвитку. Робота концертмейстера характеризується багатоплановістю його діяльності, він має володіти методами музичної педагогіки, а саме: методом порівняння, словесним, наочно-слуховим, наочно-зоровим, методом роздумів під музику. Бути обізнаним і вміти емоційно подати різнобічний матеріал (джаз, рок, поп, шансон, авторська пісня); вміти професійно виконувати пісенний програмний репертуар та акомпанувати на музичному інструменті; формувати здатність до різних видів активної музично-творчої діяльності. Одними з головних рис сучасного концертмейстера має бути його любов до роботи та наявність належного інтелектуального рівня. Важливою вимогою для концертмейстера є вміння керувати різноманітними ситуаціями, що виникають під час репетиції, застосовуючи для цього теоретичні узагальнення та методичні прийоми роботи. У психології та педагогіці стверджується думка, що основою для формування особистості є розвиток мотиваційної сфери. Ця сфера у процесі життя може змінюватися: виникають нові потреби, один із мотивів починає домінувати. Цілеспрямоване формування потреб до професійної діяльності – одна з важливих задач розвитку особистості у процесі навчання та підготовки кваліфікованого фахівця. Сучасна наука розглядає як важливий мотив діяльності виникнення інтересу до певної сфери життєдіяльності. За думкою вчених, інтерес виявляється як потреба людини займатися тією діяльністю, яка при-

носить задоволення, коли всі психічні процеси працюють найбільш інтенсивно, а діяльність стає особливо продуктивною. Мотиви навчання, які впливають на характер навчальної діяльності, глибину знань, є важливою умовою для засвоєння навчального матеріалу, розумового розвитку. У чому ж є специфіка професійно-педагогічної спрямованості щодо формування особистості концертмейстера? Перш за все, у синтезі педагогіки та музичного мистецтва. Система індивідуальної спеціальної підготовки концертмейстера, яка передбачає вивчення таких дисциплін, як «Основний музичний інструмент», «Додатковий музичний інструмент», «Диригування», «Акомпанемент», «Вокал», дисциплін музично-теоретичного циклу, виникла під впливом аналогічних курсів навчання у консерваторії. Професійний багаж творів програмного репертуару разом із виконавською культурою та педагогічною майстерністю має відповідати завданням його різнобічної діяльності в вищих музичних навчальних закладах. Удосконалення музично-педагогічної діяльності має базуватися на емоційно-позитивному відношенні до цієї діяльності. При цьому зацікавленість педагогічною працею перетворюється у життєву потребу. Внаслідок надбання особистого педагогічного та музично-педагогічного досвіду, поглиблення й систематизації загальних і спеціальних знань, умінь та навичок, закріплюється стійка професійно-педагогічна спрямованість як життєва позиція особистості. Спеціальна підготовка повинна спрямовувати концертмейстера до особистісного розвитку, здатності до індивідуального своєрідного творчого самовираження, адже професійного успіху досягають не тільки висококваліфіковані фахівці, а і яскраві професіонали-особистості, які здатні до індивідуально неповторного осмислення і вирішення професійно-педагогічних проблем. Особливістю професійної діяльності є наявність у концертмейстера початку, яке виявляється в умінні креативно акомпанувати своєму студенту, зацікавлювати студентів музичною діяльністю, впроваджувати інноваційні методи та прийоми музичної діяльності. Творча діяльність концертмейстера – поняття складне, це найвищий ступінь пізнання, неповторна форма сприйняття життєвих ситуацій, це діяльність, яка носить публічний характер і потребує великої концентрації духовних сил, емоцій, почуттів, уяви, фантазії, інтуїції. Творчий процес набуває двобічного характеру: з одного боку це творчість концертмейстера, з другого – творча діяльність студентів на основі стимулюючих методів навчання. Творча природа музичного мистецтва має багато можливостей для творчості концертмейстера. Вона проявляється не тільки у створенні, але й у інтерпретації музичних творів на основі заглиблення у композиторський задум, ідею, художній образ. Вирішальну роль у цьому процесі відіграють музично-слухові уявлення, інтелект музиканта, його досвід, володіння засобами художньої виразності. У ході вирішення завдань навчання концертмейстер використовує різні методи, але особливе значення набувають методи стимулювання мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів. Особливо важливим в емоційному напрямку професійної майстерності концертмейстера

є вміння знайти правильний тон акомпонування. Поняття «знайти правильний тон» виконання музичного твору, проведення бесіди, здавна має місце в мистецтві. Це поняття пов'язується з емоційним центром творчого процесу. Знайти правильний тон для кожного студента – є одним із найскладніших завдань підготовки концертмейстера в наш час. Беручи до уваги метод К. Станіславського, застосовуючи його у педагогічній практиці, корисним буде використання «прийому ототожнення», тобто синтезу свого «я» з образом та думкою музичного твору, що виконується. Цей прийом передбачає не тільки велику попередню роботу над музичним твором, а й знання епохи, історії створення, художнього та світоглядного контексту та органічне «прожиття» концертмейстером художнього образу твору. Передова педагогічна практика рекомендує занурюватися в ідейно-образний зміст твору за допомогою основних «механізмів» будь-якого творчого акту: порівняння, співставлення, аналізу, синтезу, абстракції та узагальнення. Тому концертмейстеру необхідно навчитися не боятися визначати те, що є важливим у творах мистецтва – красу, образний зміст. Творча діяльність концертмейстера особливо яскраво проявляється у виконавстві. Ця діяльність концертмейстера розкриває багато можливостей для виявлення своїх творчих особливостей, розвиває самостійність, залучає педагогічний досвід, встановлює асоціативні зв'язки. Велику роль у процесі вирішення виконавських завдань мають орієнтовно-дослідницькі дії, які підказують саме таку інтерпретацію у відповідності до можливостей та досвіду виконавства. Концертмейстер має знати, що при цьому виникає три типи розумових дій: орієнтовні, виконавські та контрольні, що дає можливість проаналізувати поетапність формування дій у роботі над музичним твором. Орієнтовні дії виникають у процесі ознайомлення з музичним твором, його первинного сприйняття та роботи над нотним текстом. Основою цього є особистий план дій як передбачення результату звучання та уявлення про необхідні виконавські дії, історично-теоретичний аналіз, розуміння основних закономірностей виконання (стиль, жанр, форма). Це надає можливість позначати етапи роботи та у процесі опрацювання уточнювати первинний план дій: виконавські дії – це робота над музичним твором (шляхом повторень, на основі музичних уявлень виконавець добирає необхідні дії, які найбільш точно вирішують звукові та технічні завдання, які поєднані з індивідуальним втіленням художньої думки); слуховий самоконтроль підсумовує результати, отримані після виконання перших двох дій (якщо якість його не задовольняє, то виконавський пошук продовжується – це є основою самоаналізу й критичної самооцінки).

Виконання музичного твору – процес складний: тут переплітаються свідоме та інтуїтивне, оригінальне та займане, уява й мислення, емоційна захопленість та праця. Основою музичного виховання є активне сприйняття музики. Проблемі музичного сприйняття присвячено багато досліджень психологів, мистецтвознавців та педагогів. Л. С. Виготський, наприклад, вважав, що для сприйняття мистецтва недостатньо пережи-

ти лише ті почуття, які володіли автором твору, розібратися у структурі, треба додати і своє творче ставлення до музичного твору. Глибина музичного сприйняття залежить від художнього досвіду, уяви та від типологічних якостей особистості. Це створює у слухача основу, поперше, для відпрацювання оціночних критеріїв і орієнтації. По-друге, для надбання спеціальних знань про якість певного стилю та жанру, про специфіку музичної мови твору. Музичне сприйняття пов'язано із складним процесом мислення, внаслідок якого у свідомості народжується музичний образ. Він формується на основі уявлень про єдність мелодійних інтонацій, ритмічної структури, динамічного розвитку, тембрової характеристики тощо. Передумова базується на виникненні зацікавленості до твору, основна – це слухання, розуміння й переживання музики, її інтерпретація та оцінка. Завершується цей процес створенням та осмисленням образів твору.

Професія концертмейстера потребує поєднання педагогічних та музичних здібностей, які, розвиваючись у процесі діяльності, впливають на саму діяльність, підвищуючи її якість. Для розвитку здібностей велике значення мають анатомо-фізіологічні якості організму: будова його нервової системи й функціональна мозкова діяльність; вроджені якості типологічної особливості людини, а саме: стійкість, рівновага та рухливість нервових процесів. Відзначаються наступні компоненти педагогічних здібностей: конструктивні, організаторські, комунікативні, а також педагогічні уявлення, спостережливість, вимогливість, педагогічний такт, розподіл уваги. Особливо важливими є конструктивні вміння такі, як вміння аналізувати, узагальнювати та систематизувати навчальний матеріал. Якщо у концертмейстера гармонійно поєднуються кілька здібностей при ведучій ролі педагогічних, можна казати про його талант. Професія концертмейстера в вищих музичних навчальних закладах, яка за своєю суттю є складною та багатогранною, висуває певні вимоги до концертмейстера як методиста, вихователя, психолога. Результативність педагогічної діяльності концертмейстера може бути забезпечена при достатньому рівні музично-педагогічних здібностей, а також артистизмі, комунікативності, креативності, що допомагає здійсненню більш оригінального та творчого підходу до роботи. Якщо основні якості особистості концертмейстера формуються у процесі його психолого-педагогічної підготовки, то конкретні професійні знання – шляхом вивчення дисциплін спеціальної спрямованості, а також засвоєння різних видів практичної діяльності.

Висновки. Таким чином, сучасний концертмейстер має орієнтуватися у методичних проблемах, діяти правильних висновків щодо застосування кращих музично-педагогічних досягнень у своїй практичній роботі. Він мусить відчувати педагогічний пульс сьогодення і спрямовувати свою професійну діяльність у русло постійного творчого пошуку. Отже, головне завдання концертмейстера – створити захоплюючу емоційно-піднесену атмосферу, щоб кожний день навчального процесу, надихав студентів на творчість в особистісній та соціокультурній діяльності.

Список літератури:

1. Кубанцева Е. И. Концертмейстерский класс: учеб. пособие / Е. И. Кубанцева. – М.: Академия, 2002. – 192 с.
2. Тимошенко-Гуральник Н. П. Теоретичні аспекти формування індивідуального стилю діяльності майбутнього викладача музики // Теорія і методика мистецької освіти: зб. наук. пр. – К.: НПУ, 2003. – Вип. 4. – С. 17–23.
3. Баринова М. М. Нариси з методики фортепіано. Л., 1926. – 216 с.
4. Гуменюк А. Народне хореографічне мистецтво України / А. Гуменюк. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – 236 с.

Афанасьева Э.Ю.

Киевский национальный университет культуры и искусства

СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ РАБОТЕ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА В ВЫСШИХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Аннотация

Содержание статьи раскрывает особенности работы концертмейстера в высших художественных учебных заведениях. Рассматриваются современные требования к работе, вопросы мотивации выбора профессии, специфики профессионально-педагогической направленности. Раскрываются вопросы диагностики педагогических и музыкальных способностей к профессиональной подготовке, определяется решающая роль музыкального образования и воспитания в процессе формирования основных качеств личности студента. Анализируется ряд вопросов многогранного влияния музыкального искусства на личность, его доступность в комплексе средств художественного воздействия. Обсуждаются вопросы квалификационного уровня педагогического мастерства концертмейстера, который определяется выполнением им образовательных и воспитательных функций, является единственной системой педагогической деятельности. Целью статьи является попытка оговорить основные теоретические позиции деятельности концертмейстера, проанализировать разносторонний характер его творческой деятельности.

Ключевые слова: концертмейстер, методическая подготовка, педагогическая деятельность, музыкальное искусство, квалификация.

Afanaseva E.Y.

Kiev National University of Culture and Arts

MODERN REQUIREMENTS FOR THE PROFESSIONAL PERFORMANCE OF THE CONCERTMASTER IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Summary

The content of the article reveals the features of the concertmaster's work in higher art schools. The modern requirements to work, the issue of the motivation of choosing a profession, the specifics of vocational and pedagogical orientation are considered. The questions of diagnostics of pedagogical and musical abilities for professional preparation are revealed, the decisive role of musical education and education in determining the basic qualities of a student's personality is determined. The author analyzes a number of issues of multifaceted influence of music art on the personality, its accessibility in the complex of means of artistic influence. Issues concerning the qualification level of the teacher's mastery of the concertmaster are discussed, which is determined by their implementation of educational and educational functions, which are the only system of pedagogical activity. The purpose of the article is an attempt to determine the main theoretical positions of the concertmaster's activity, to analyze the versatile nature of his creative activity.

Keywords: concertmaster, methodical preparation, pedagogical activity, musical art, qualification.